
Вінцэсь Мудроў

...таварышы, ды хто яго
выпусьціў на сцэну?..

Два аповеды

ПАТРЫЦЫЙ

Данілу Жукоўскаму

Сумным восеньскім днём празаік Аскольд Марцэвіч сядзеў за кампутарам і пісаў чарговы аповед. Сівенькае, алавянай водцені паўсьвятло цэдзілася ў вокны, наганяла дрымоту, крывіла абамлелым позехам пісьменьніцкі рот, і Аскольд, штохвілі зяхаючы, крэкаў ды паціраў задумліва-маршчыністы лабешнік. І пасля кожнага такога позеху кот Патрыцый, які спаў за кампутарам, варушыў вухам і ціхенька вякаў.

Аскольду не пісалася: захрас на самым адказным эпізодзе, і ўваччу ўжо другі дзень запар брыніў напісаны заўчарашнім вечарам дыялог.

— Ты мяне гоніш? — Андрэй споўз з канапы, уклён-

чыў перад Наташай, крануўся вуснамі дзявочага калена.

— Не, толькі ня гэта! — Наташа прыхапілася, таропка абцягнула спадніцу.

— Наташа, я магу разьвітацца з жыцьцём, але не з надзеяй — надзеяй бачыць цябе побач...

— Андрэй, ня трэба... — дзяўчына ўспыхнула, мелькам зірнула на гадзіннік.

— Ты кагосьці чакаеш? — Андрэй цяжка, як прыціснуты цяжарам Атлант, падняўся на ногі.

— Я чакаю Аблонскага...

Далей пісаніна ня йшла. Герой аповесьці разьвітваўся са сваёй каханай, мусіў сказаць нейкія шчымлівыя словы, але словы тыя не нараджаліся. Паволі санлівасьць зьбегла з вачэй, і пісьменьнік усё з большым раздражненьнем і злосьцю глядзеў на экран. І вось, нарэшце, чхнуўшы, як мае быць, Аскольд прасьвятлеў з твару, пальцы заляпалі па клавiатуры і на экране зьявіліся наступныя радкі:

— Наташа, з Аблонскім ты загінеш, а разам з табою загіну і я! Мне не перажыць... чуеш? Не перажыць нашага расстаньня...

Хвіліну пісьменьнік мыліў вуснамі, вывучаў напісанае, потым мацюкнуўся, рашуча сьцёр — і гэтыя радкі, і палову раней напісанага дыялогу, — і, з інтанацыяй лёгкай істэрыкі, прашаптаў:

— Патрэбныя нестандартныя хады.

Пад бокам, блытаючы думкі, зазваніў тэлефон.

Аскольд чакаў званка з Саюзу пісьменьнікаў — там абяцалі творчую камандзіроўку ў Кіргізію, — таму, падхапіўшы слухаўку, ён гукнуў імя эспэшной начальніцы, але слухаўка азвалася голасам хаця і жаночым, але сіплаватым і незнаёмым.

— Гэта я ў васямнаццатую кватэру патрапіла?

— Ну, — Аскольд тузануў валасы на грудзіне.

— У вас, я чула, кот жыве... Якой ён пароды? Блакітная шыншыла?

— Ну, — гукнуў Аскольд, губляючы цяпеньне.

Слухаўка зьлёгка загула, насыпела працяглая паўза, і жанчына на другім канцы дроту гульліва прагаварыла:

— А ці не пазнаёміць нам нашых кісуняў?

Ня цямячы — пра што гаворка, Аскольд перакрывіўся, загаварыў рашуча і непрыязна.

— Я ўвогуле працую, у часе абмежаваны, так што... калі ласка... без эківокаў.

— Ну што тут незразумелага: я шукаю жаніха дзеля сваёй дзяўчынкі...

— Якой дзяўчынкі? — улякнута перапытаў Аскольд.

— Мальвіны... кошачкі маёй. Яны ж з вашым катом адной пароды...

— О-о-о! — вырвалася, нарэшце, з Аскольдавай грудзіны, — вам страшэнна пашанцавала! Патрыцьцый, як увойдзе ў смак, можа задаволіць ня толькі Мальвіну, але й яе гаспадыню! — Аскольд крутнуўся на табурэтцы, на другім канцы дроту пакрыўджана хмыкнулі, памаўчалі дзеля прыліку і занадта сур'ёзным голасам паведамілі:

— Мы на пятым паверсе жывем, у трыццатай кватэры.

Званок прагучаў як ніколі дарэчы. На мінулым тыдні Аскольдава жонка паехала адпачыць да бацькоў; грошы, што пакінула, былі ў першы ж дзень прапітыя, і цяпер галодны Патрыцый не даваў спакою — блукаў па кватэры і здушана вякаў. У лядоўні, праўда, ляжала пакарабачаная путасіна, але ж яе трэба было расьцягнуць на тры дні і, паводле графіку, рыбінага хваста кот мусіў атрымаць толькі адвячоркам.

...Адчыніла яму бялявая саракоўка з вялікімі грудзямі і даволі зграбнай паставай.

— Вось вам, шаноўная... кавалер, — Аскольд выпусціў ката, і той адразу ж сігануў у кухню. — Вы яму што-небудзь дайце, а то я кагдзе з камандзіроўкі, не паспеў накарміць, — мовіў госьць і тут жа пачуў прагнае храбусьценне.

— За гэта не хвалойцеся, я яму поўны сподак “кіцікету” насыпала. Вы, дарэчы, што даеце — сухі корм, ці кансервы?

— Патрыцый аддае перавагу рыбным кансервам, — з годнасьцю адказаў Аскольд і, падвысіўшы голас, крыкнуў свайму гадунцу: — Глядзі там, працуй з поўнай аддачай, як запавядаў вялікі Ленін!

— Дзіўнае імя, — выдыхнула гаспадыня, лёгкай усмешкай ацаніўшы Аскольдаў жарцік, — упершыню такое чую.

— Мужчыны на Беларусі ўсе скрозь плябеі, няхай хоць кот будзе патрыцыем.

Саракоўка глянула на госьця з вясёлым захапленьнем, чакала, відаць, кампліменту на свой адрас, але Аскольд рашуча павярнуўся і выйшаў з кватэры.

Сеўшы пры кампутары, ён цэлую гадзіну глядзеў на экран, тузаў валаскі на грудзіне, нарэшце сабраўся з думкамі і крануўся клавішаў.

— *Наташа, гэта жорстка! Тым часам, калі мяне змагла хвароба каханья, калі я не валодаю сабой і шукаю сьмерці, ты кажаш мне пра Аблонскага...*

Аскольд прачытаў напісанае, здушана выдыхнуў: — Фу, блядзь... — і сьціснуў скроні. Творчыя пакуты дарэшты выматалі душу. Глыбокім пісьменьніцкім нутром ён адчуваў: патрэбныя новыя сюжэтныя хады, нечаканыя павароты. Замест усяго гэтага ў сьвядомасьці гучала мілоснае бляньне, на экран лезьлі дакучлівыя дыялогі, і калі б раптам у пакоі зьявіўся той самы Андрэй — герой аповеду — ён бы яго, не міргнуўшы вокам, пазбавіў жыцьця. І акурат у той міг, калі творца згадаў пра капусны сякач, які вісеў на кухні і якім было зручна цюкнуць лірычнага героя па галаве, пакой напоўніўся нецяярлівым тэлефонным зумканьнем.

— Паслухайце, гэта нейкі жах! Ён мне на ложак насцаў... — у слухаўцы ўсхліпнулі, і Аскольд, зразумеўшы, хто тэлефануе, зьнервавана заўважыў: — Пазначае тэрыторыю.

— Ён жа нічога ня можа... Імпатэнт... адно разьдзер Мальвіначцы вуха... — на другім баку дроту замітусіліся, крыкнулі: — Зьлезь з цюлю! — і Аскольд кінуў слухаўку...

Дзьверы трыццатай кватэры былі прачыненыя. Празаік пераступіў парог і ўбачыў жаночы азадак: гаспадыня кватэры стаяла вокрач і, ціснучы вуха да падлогі, шоргала пад канапай насадкай адпыльніку.

— Брысь, брысь, паскуда!

Празаік таксама плюхнуўся на калені, а ягоны гадунец, шкрабнуўшы кіпцюрамі па дыване, узбіўся на шафу.

— І навошта мне быў гэты кот?! Усю кватэру спаскудзіў, а чаго трэба не зрабіў, — жаночы голас дрыжэў і зрываўся.

— Парода такая: ён блакітны... — пажартаваў Аскольд і, угледзеўшы ката, пагрозьліва крыкнуў: — Злазь долу!

Гаспадыня такога жарту як і ня чула: — І што за кацера такая? Кошку задаволіць — і то ня можа, — жанчына ўзьлезла на канапу, хацела схпіць ката за каршэнь, але той махнуў лапай, і на шляхетным жаночым носе стаў набіраць чырвані кручкаваты пісяг.

— Паця, цябе што, вучыць трэба? — душа пісьменьніцкая — аж па край — напоўнілася безразважнай весялосьцю. — Глядзі і вучыся! — Аскольд абхапіў гаспадыню за шырокія клубы.

Гаспадыня адхінулася, уперлася локцем у ягоную грудзіну:

— Вы што, ашалелі?! Я зараз паклічу суседку!

— Вы аматарка групавахі? — ізноўку пажартаваў Аскольд і прагнай пецярнёй сьлізгануў па мяккім, як квашаніна, дрыготкім азадку.

Імгненне гаспадыня яшчэ супраціўлялася, ухілялася ад пацалункаў, а потым зморана апусьціла рукі, і яны кулём паляцелі на канапу. Сьледам за імі на канапу скочыў Патрыцый, Аскольд скінуў яго нецярплівай нагой і, выцягваючы з-пад станіка важкія грудзі, пачуў гарачы шэпт:

— Пойдзем пад душ.

Праз дзьве гадзіны, з катом пад пахай, празаік пераступіў парог сваёй кватэры і зірнуў у люстра, што вісела ў вітальні. Чырванаватая, пазначаная адбіткамі трох зубоў, плямка на шыі зьлёгка шчымела і вярэдзіла душу: жонка магла ў любую хвіліну вярнуцца і пацікавіцца — хто яго пакусаў? Аскольд памацаў плямку, рассунуў шырокія плечы і, з пачуцьцём глыбокага задавальненьня, адрыгнуў кіслай капустай. І ў той жа міг вочы пісьменьніцкія пасур'эзьнелі, зірнулі ў залюстэрную далячынь, і Аскольд — сьцярожка, на цырлах, — пайшоў да кампутара. Ён прысеў на край табурэткі, ускудлаціў вільготную чупрыну, з нечуваным натхненьнем застукаў пальцамі па клавіятуры.

— Ты напраўдзе чакаеш Аблонскага? Гэтага прышчаватага ананіста?

Андрэй схпіў Наташу за клубы, кінуў на канапу.

У гэтым месцы празаік захоплена пацёр далоні.

— Вы што, звар'яцелі?! — пралеятала дзяўчына, — я зараз паклічу маму!

— Маму я трахну іншым разам, — з гэтымі словамі Андрэй задзер Наташы спадніцу, ірвануў долу трусікі, ускінуў на плечы дзявочыя ногі, якія галавакружна пахлі горнай лавандай...

Аскольд працаваў як апантаны, да самай ночы, і перапыніўся толькі на хвіліну, калі Патрыцый, з лагодным вуркатаньнем, пацёрся аб лытку. Іншым разам ён бы адкінуў ката, каб не замінаў творчаму натхненню, але тут рушыў на кухню, выцягнуў з лядоўні пакарабачаную путасіну.

— Еш, заслужыў, — прамовіў пісьменьнік і пабег дапісваць аповед.

ЗЯМЛЯ МАЯ ВЕЧНАЯ

Пагодным ліпеньскім ранкам — тою парою, калі азярышчанскія вуліцы былі яшчэ пустэльнымі, а неба ружова туманілася, — да будынку раённага Дому культуры падкаціла запыленая “Кубань”.

— Ну што, Нінэль Іванаўна... паехалі? — гукнуў кучаравы вадзіла, адчыніўшы дзьверцы, і тая, да каго ён зьвяртаўся, заклапочана паглядзела на бокі.

Нінэль Іванаўна — маладая, зьлёгка сухаватая жанчына ў сінім гарнітурчыку, стаяла на эрдэкоўскім ганку і, мяркуючы па ўсім, некага чакала.

— Бузілы няма. Сто разоў казала: а сёмай, ля Дому культуры... І вось... паўгадзіны тут гуляю, — парывіста ўздыхнула Нінэль Іванаўна.

— Дык мо пад’едзем пад яго? Тут недалёка, — кіроўца, зламаўшы пару запалак, прыпаліў папяросіну, запытальна кіўнуў жанчыне, і Нінэль Іванаўна, узяняўшыся на дыбачкі і азірнуўшы наваколле, ускочыла ў аўтобус.

Скаланаючы ранішняю цішу змораным гудам, “Кубань” праехалася ў канец Чырвонаармейскай вуліцы, павярнула ў завулак і спынілася ля хаты загадчыцы раённага таварыства “Веды” Ксеніі Каралюк.

— Зірну, дзе ён там, — мовіў кіроўца, адчыніўшы дзьверцы, а Нінэль Іванаўна, прыціснуўшыся скроньню да халоднага шкла, разам з уздыхам прашаптала: — Ну дамаўляліся ж... і як так можна?

Пра тое, што Ксенія Каралюк пабралася з оперным сьпеваком — Рэмам Ісаевічам Бузілам — азярышчанцы даведаліся на майскія сьвяты. Тады ў ДOME культуры ладзілі гулянку, і Ксенчын абраньнік, добра падпіўшы, прасьпяваў — без усялякага музычнага суправаджэньня — эпіталаму з оперы Рубінштэйна “Нерон”. Прасьпяваў проста так, дзеля сьмеху, але ўсе, хто быў у зале, адразу прыцішыліся, уражаныя магутным басам. Больш ад астатніх уразілася Нінэль Іванаўна. Дырэктарка Дому культуры была выхаваная на класічнай музыцы, горача любіла Рахманінава, а таму адразу ж падляцела да сьпевака.

“Калі б вы ведалі, як прыемна пачуць тут, у богам забытым Азярышчы, класічны basso cantante”, — паведаміла Нінэль Іванаўна, не даючы рады ўтаймаваць душэўнае хваляваньне. Уладальнік класічнага

басу кіўнуў на знак падзякі, прапанаваў выпіць з ім на брудэршафт, але тут жа быў узяты жонкай пад руку і адведзены ад стала.

Праз пару дзён яны сустрэліся на вуліцы.

“Вы нават не ўяўляеце — як я рада вас бачыць”, — яшчэ здаля выгукнула Нінэль Іванаўна, перабягаючы дарогу, а калі сьпявак, азірнуўшыся, прыклаўся вуснамі да яе рукі, здрыганулася ад захаплення.

Размова ў іх, аднак, не заладзілася. “Ну, сьпяваў калісьці... у Казанскай оперы”, — выдыхнуў, з сарамлівай гіморай на вуснах, оперны расстрыга. “Скажыце, Рэм Ісаевіч, а якая была ваша апошняя партыя?” — не сунімалася загадчыца Дому культуры, і сьпявак, згадаўшы Міракля з “Казак Гофмана”, усё з той жа сарамлівай гіморай папрасіў пазычыць яму тры рублі...

Дзьверцы ціха бразнулі, і Нінэль Іванаўна, разганяючы дрымоту, праяла рукой па твары.

— Спаў, — каротка заўважыў вадзіла. Прыпаліўшы прыгаслюю папяросіну, хлопец імклівым рухам працёр анучкай запацелае шкло. — Учора ўзяў лішку, цяпер устаць ня можа, — хлопец зацягнуўся папяросай і разам з дымам выдыхнуў: — Ксеня лаецца. Ня сёння, дык заўтра выганіць небараку.

Нінэль Іванаўна заклапочана паглядзела ў вакно.

З вёсьніцаў Ксенчынага двара паважнай хадою выйшаў белы певень. Агледзеўшы круглявым вокам запыленую “Кубань”, ён выпцягнуў шыю, збіраючыся засьпяваць, ды тут у хлёпчыку, што стаяў ля хаты, залапаталі крылы, пачулася кудактаньне, і певень, страсянуўшы віслым грэбнем, стаў тураваць хахлатцы. “Куд-куд-куд-куда-а! Куда!” — загарлалі певень з курою, прычым гэтае самае “Куда-а!” гучала ў разнабой, і Нінэль Іванаўна з прафесійным дакорам хітнула галавою.

Кудактаньне спарадзіла ў душы неспакой; неспакой — трапяткі і халодны — паблукі пад дыхніцай, засяродзіўся ў грудзіне і неўзабаве вырваўся адтуль парывістым уздыхам. Нінэль Іванаўна тарганула пальцам, паказваючы вадзілу, каб той пасігналіў, і навакольле пакрыў натужлівы зык. Ксенчын певень пры гэтым пакінуў кудактаць, а калі аўтамабільная гудзёлка аціхла, махнуў крыламі і нема загарлаў.

— Во ў каго галасіна, — кіроўца апусьціў шкло і жартам гукнуў пеўню: — Давай, Пятро, з намі... на конкурс мастацкай самадзейнасьці. А то там усё безгалосыя...

Певень у адказ натапырыўся, а з Ксенчынага падворку пачуўся сіплавата-непракерханы голас Рэма Ісаевіча:

— Безгалосыя, ды ня ўсе...

Ужо ля вёсьніцаў сьпявак адкерхаўся, аксамітным барытонам засьпяваў:

Мне грустно и легко-о;
Печаль моя светла-а;
Печаль моя полна тобою-у-у...

Залазячы ў аўтобус, Рэм Ісаевіч падміргнуў вадзілу – маўляў, цяжка, браце, без апахмелу, — а плюхнуўшыся на сядзеньне, дыхнуў гарэлачым перагарам і, ужо зьвяртаючыся да Нінэль Іванаўны, загаварыў, паціраючы рукі:

— Не, што ні кажыце, а Рымскі-Корсакаў — арыстакрат духу. Заўсёды стрыманы, і сумуе зусім ня так, як Рахманінаў, — было бачна, што Рэм Ісаевіч яшчэ дарэшты не працьверазеў.

Нінэль Іванаўна паглядзела на вадзілу, і той, крутнуўшы ключ запальваньня, сьмяшлівымі вачыма прамовіў: “Нічога, дарогаю працьверазеў”.

Новы, пяты па ліку, Ксенчын муж быў запойным п’яніцам. Праўда, сама Ксеня гэты факт як магла прыхоўвала, і калі хто з сябровак з усьмешкаю пытаўся: — А чаго гэта твайго Рэма ня бачна? — з бабскай экзальтацыяй, расьцягваючы зыкі, гукала: — Хворы ё-о-он... Пры гэтым усім было вядома: Рэм сьпіць на гарышчы жончынай хаты ў абдымку з бутлем самаробнага віна. Ксенчын дзед быў вядомым на ўсю акругу мічурынцам; пакінуў па сабе вялікі сад, пчальнік, механічную сокавыціскалку, і ўнучка штовосень ставіла на гарышчы па дваццаць бутляў самаробнай “дамагі”.

Калі ж, прыкладна раз на тыдзень, сьпявак выходзіў на прагулянку, дык абавязкова прасіў каго-небудзь пазычыць яму тры рублі й потым да самага закрыцьця сядзеў у азярышчанскім рэстаране — піў каву з каньяком, чапляўся да афіцыянтка, а часам, па просьбе наведнікаў, выконваў у суправаджэньні рэстараннага ВІА папулярныя расейскія рамансы.

Даўгі потым вяртала жонка. Пры гэтым Ксенія чырванела і, панурыўшы вочы, кожнага разу казалася: “Ён у мяне такі няўважлівы, такі няўважлівы... Пакіну грошы на сталі, а ён не заўважыць — у людзей пазычае”. Ну і, вядома, надта раўнавала мужа да навакольных кабэцін. Дый было з чаго. Рэм Ісаевіч сваімі далікатнымі манерамі й размовамі аб высокім мастацтве дарэшты зачараваў азярышчанака. У той жа Нінэлі Іванаўны заўсёды кружылася галава, калі сьпявак цалаваў ёй руку. Для яе гэта быў чалавек з іншага сьвету — сьвету, дзе буяюць чалавечыя жарсьці, дзе гучыць Рахманінаў, а цёмнае неба асьвятляюць вогнепырскія фейерверкі. Яшчэ здалёк, пабачыўшы Рэма Ісаевіча, Нінэль Іванаўна з гатовасьцю адчыняла сумачку, каб пазычыць артысту трульнік і пры тым ніколі не прасіла Ксенію вярнуць даўгі. Вось і нядаўна, перахапіўшы цупкую паперку, Рэм Ісаевіч прыклаўся да Нінэльчынай рукі, стоеным голасам запытаўся: “Што я магу зрабіць дзеля вас, багіня?” — і Нінэль Іванаўна, уражаная такім камплімантам, прагаварыла: “З ліпеня ў вобласць едем... на міжраённы агляд мастацкай самадзейнасьці...” — і, ня скончыўшы фразы, узяла на сьпевака дапытлівыя вочы.

Сьпявак з задуманай павольнасьцю пачухаў няголенае падбароддзе.

Яму, прафесійнаму выканаўцу, удзельнічаць у аглядзе мастацкай самадзейнасьці ніяк не выпадала, таму, памаўчаўшы, Рэм Ісаевіч каротка выдыхнуў: “Ксенія...”

Наступным ранкам Нінэль Іванаўна пасьпяшала ў кабінет загадчыцы раённага таварыства “Веды”. Гаспадыня сустрэла наведніцу з робленай прыязнасьцю, пачаставала гарбатаю, а пачуўшы пра міжраённы агляд мастацкай самадзейнасьці, раўніва павяла паскубаным брывом. “Ды разам паедзеце... у крамы зазірнеце... а я табе за гэта лекцыю арганізую... пра баптыстаў”, — з жарсцю паведаміла Нінэль Іванаўна, і гаспадыня кабінету, дапіўшы гарбату, здушана прамармытала: “Падумаем”.

Аўтобус кругнуўся па азярышчанскіх вуліцах, выехаў на шашу і толькі тады, пад мернае вуркаценьне матору, Нінэль Іванаўна задала пытаньне, якое халадзіла язык:

— А чаму Ксеня не паехала?

— Хворая яна-а, — прасьпяваў, перадражніваючы жонку, Рэм Ісаевіч, і недарэчны жарцік гэты вохкай трывогай адбіўся пад Нінэльчыным сэрцам.

Яшчэ ўчора паездка ў вобласць выглядала трыумфальнай. Нінэль Іванаўна з асалодаю ўяўляла — як уразіцца журы, пачуўшы класічны basso cantante, як натхнёна яно будзе біць у ладкі, а потым, насуперак правілам, папросіць азярышчанскага самародка прасьпяваць што-небудзь на bis... І вось цяпер, калі яна сказеліла вочы на самародка, у сьвядомасьці зварухнулася, выпетрыўшы на міг усе астатнія думкі, страхавітае пытаньне: “А як нап’ецца, ды сарве выступленьне?” На памяць прыйшоў аповед пра тое, як артыст Бузіла, пад час сьпектаклю ў Казанскай оперы, зваліўся, п’яны, у аркестровую яму (пра гэта казалі ў адной жаночай кампаніі), і цела — ад макаўкі да халодных пятак — працялі нярвовыя дрыжкі. “Кубань” заповоліла рух, збочыла з шашы на гравійку, і пад нагамі Нінэльчынымі гучна бразнулі бутэлькі. Бутэльны бразгат, дзякаваць богу, да Бузілавых вушэй не даляцеў: артыст тым часам укідваў у рот прапанаваную вадзілам папяросу. Нінэль Іванаўна нахілілася да сумкі, піхнула між бутэлек насоўку, сьціснула сумку нагамі. Гарэлку яна везла Лёшку Пісарэвічу, з якім колісь вучылася ў музвучэльні і які цяпер кіраваў у Гарадку аркестрам народных інструментаў. Свайго аркестру ў Азярышчы не было, таму давялося дамаўляцца наконт акампанементу з гарадчукамі.

“Кубань” ізноў страсянула, вадзіла, імпэтна круцячы руль, выгукнуў: — Йоп! — і, абмінуўшы калдабан, з вясёлым дакорам зазначыў: — Пях і на шашы поўна. А мы ў Бычкі плішчымся. Каб не разваліцца па дарозе.

Нінэль Іванаўна ўдыхнула паветра, каб паведаміць, што бычкоўскія дзеўкі — самыя галасістыя ў раёне, ды закашлялася ад едкага пылу, якім — цягам хвіліны — напоўніўся салон. Керхануўшы, яна сплюнула

неўпрыкмет густую сьліну і нерухомымі вачыма стала глядзець на прыдарожныя кусты, што плылі за вокнамі.

У Бычках, на парозе мясцовага клубу, іх сустракаў людскі гурт: пяць дзяўчат, пару хлопцаў на матацыклах ды чатыры бабулі з клункамі.

— А дзе Люся? — запыталася Нінэль Іванаўна, калі дзяўчыны, адна за адной, сталі забягаць у салон.

— Радоўку адбывае, — гамузам адказалі дзяўчыны, і Нінэль Іванаўна, ня надта зразумеўшы — што там адбывае Люся, чарговым разам уздыхнула.

— Шафёр! Вазьміце да Гарадка! Аўтобуса не было, — загаласілі знадворку бабулі.

Вадзіла махнуў рукой, бабулі сьпехам палезьлі ў аўтобус; шэры гусак, які цягнуў шыю з лазовага кошыку, вітаў усіх рыпучым крыкам, і Рэм Ісаевіч, які спаў, прытуліўшы голаў да шыбы, няўцямна мацюкнуўся спрасонку.

Дарога пасьяля Бычкоў зусім сапсавалася. “Кубань” матляла ўбок, трэсла на калдобінах, а на адным з паваротаў так страсянула, што сонны артыст пабіў сабе лабаціну, стукнуўшыся аб жалезнае біла.

Усе, хто быў у аўтобусе, разам суціхлі — нават гусак пакінуў гергетаць, і Нінэль Іванаўна вырашыла ўзбздэрыць публіку.

— Ну-ка, дзяўчаты, паўторым рэпертуар, — Нінэль Іванаўна падняла рукі. — “Радость и беда” — пачынаем з прыпеву...

— “Радам, радам радасьць и беда-а; нада, нада чоткий дать атвет...” — грымнулі бычкоўскія пяхі, і Нінэль Іванаўна абурана ляснула ў далоні.

— Дзяўчынкі, колькі можна паўтараць... Ня “радам”, а “рядом”... Ну, хорам: ріа-дом...

Бабулі, што сядзелі на заднім сядзеньні, улякнута зальпалі вачамі — падумалі, што гэта іх таксама тычыцца — і разам з дзяўчынамі выдыхнулі: — Рі-а-дом.

— Рэм Ісаевіч, дапамагайце, — з адчаем крыкнула Нінэль Іванаўна, убачыўшы, што на Бузілавым лабешніку наліваецца чырванью вялікі гузак.

— Выпьем, ей-богу, ещѐ-о... — загарлаў, дзеля прачысткі глоткі, сьпявак, і голас ягоны, упоравень з трасянінай, азваўся перарывістым: — О-о-о-о! — загарлаў Рэм Ісаевіч на ўсю моц сваіх артыстычных лёгкіх, таму вадзіла крутнуў руль ня ў той бок, гусак спалохана крэкнуў, а адна з бабуляў, наваліўшыся на сяброўку, таропка перахрысьцілася.

За абабітымі дэрмацінавым матрацам дзэвярыма, мяркуючы па ўсім, таўклася процьма народу. Дзэверы з нясьмелым рыпам падаліся, і ў пройме паўстала цыбатая, дарэшты заюшаная кабета.

— Што, з Азярышча? — запыталася цыба, пацямнеўшы з твару. — У вас а дзясятай прагон, а вы калі прыехалі?

Нінэль перасмыкнула плячыма, а кабета, працягнуўшы пакамечаны лісток, сьцішана паведаміла: — Ідзіце ў залу. Там зараз шумілінцы рэпетыруюць.

Зьбягаючы па прыступках, Нінэль Іванаўна зазірнула ў лісток. Гэта была праграма міжраённага агляду-конкурсу мастацкай самадзейнасьці. “Шумят хлеба”. Исп. Р. Бузилло.”— мільганула ўваччу і, разам з уздыхам, з грудзей вырваліся дрогкія словы: — І як там усё будзе?

...У зале, дзе мусіў адбыцца конкурс, швэндаліся дзеўкі ў нацыянальных строях і гучаў надрыўны мужчынскі голас: — Тучным колхозным колосом встречает гостей Шумилинская земля!

— Ніна! — сіната гукнулі з-за кулісаў, і Нінэль Іванаўна, наструніўшыся, пазнала па голасе Лёшку Пісарэвіча. — Ну дзе вы ходзіце, далібог... — Лёшка скочыў са сцэны, хацеў яшчэ нешта сказаць, ды, скасіўшы вока на торбу, якую трымала былая аднакурсніца, лягнуў у далоні й сарваным голасам загарлаў:

— Шуміліна! Сыходзь са сцэны!

Шумілінцы пачалі абурацца, а Лёшка, узважыўшы рукою торбу, азірнуўся на бокі, стоена запытаў: — У цябе там што — вакальны секстэт?

— Квінтэт, — удакладніла Нінэль Іванаўна, — і яшчэ саліст. Я ж табе казалі... па тэлефоне.

Лёшка Пісарэвіч спахмурнеў, загаварыў рэчытатывам, з інтанацыяй лаянкі: — Ну вы даеце... З дзеўкамі тваімі мы сьпеліся-сыграліся, а саліст? Я ж яго ў вочы ня бачыў.

І тут ужо Нінэлі Іванаўне давялося азірнуцца і сьцішаным голасам паведаміць: — Не хвалюйся, яму хопіць аднаго прагону.

Бычкоўскія дзеўкі чатыры разы ездзілі ў Гарадок на рэпетыцыі, але ўсё адно: суладнага сьпеву з аркестрам ніяк не атрымлівалася. Дый з вымаўленьнем былі праблемы. Вось і цяпер, сёмым прагонам, дзеўкі гукнулі: — “Радам, радам”, — Нінэль Іванаўна бліснула гнеўным вокам, пяюхі, схамянуўшыся, выдыхнулі: — р-рядасьць и беда...” — і далей прасьпявалі як належыць:

Нада, нада цьвёрдый даць атвет:
Солнечнаму миру — Да! Да! Да!
Ядзернаму взрыву — Нет! Нет!

— Н-ниэ-эт! — выдыхнула разам з пяюхамі Нінэль Іванаўна, дырыгуючы фінал песьні ў экспансіўнай манеры Густава Эрнесакса — трасучы галавой і ўзьнятымі ўгору кулакамі.

Пасьля восьмага прагону Лёшка, які кіраваў аркестрам і ўадначас граў на баяне, аддзьмуўся, змучана прамовіў:

— Ну што, давай свайго саліста...

Нінэль Іванаўна агледзела залу.

— Рэм Ісаевіч! — у голасе прагучала лёгкая паніка. Нінэль Іванаўна прабегла па зале, выскачыла ў калідор, потым, расьпіхваючы дзяўчын у нацыянальных строях, вылецела на падворак.

— Пайшоў. Казаў: “Перакушу чаго-небудзь”, — паведаміў з-пад узьнятага капоту вадзіла, і Нінэль Іванаўна, скінуўшы мулкія басаножкі, пабегла па вуліцы, сьмешна раскідваючы ў бокі цыбатыя ногі.

Рэма Ісаевіча яна нагнала на парозе кавярні. Той затрымаўся на хвілю, дапальваючы папяросу, і быў надзейна схоплены за рукаво нейлонавай кашулі.

— Як жа так... у нас жа прагон... — загаварыла, змагаючыся з адышкай, Нінэль Іванаўна, і тут жа запнулася, пабачыўшы, што гузак на Бузілавым лобе набыў сінюшную водцень.

— Думаў, будзеце доўга рэпетыраваць, — Рэм Ісаевіч кашлянуў папяросным дымам, — у мяне нашча голас не гучыць, вось і вырашыў кавы сёрбнуць ды ў рот чаго ўкінуць.

— Дык вунь, праз дарогу, “Чабурэчная”. У кавярні цэлую гадзіну змарнуеце, а ў нас кожная хвіліна на ўліку... — Нінэль Іванаўна пацягнула сьпевака па сходах, і той, зразумеўшы, што кульнуць чарку ня ўдасца, шаргатлівай хадой рушыў па ходніку.

У “Чабурэчнай” — звычайнай забягалаўцы, поўнай мух, бруднага посуду й навывіт працятай пахам пракіслай падліўкі, — Нінэль Іванаўна ўзяла макаронны па-флэцку, два кампоты, і пакуль шукала вачыма — куды прысесьці, сьпявак падбег да касы і ўзяў яшчэ дзьве пляшкі “Жыгулёўскага”.

— Рэм Ісаевіч! Ну навошта гэта?! — плаксіва выдыхнула Нінэль Іванаўна. Паставіўшы тацу, яна рашуча прамовіла: — Адна бутэлька — мая.

— Ну вядома ж, Ніначка, — буркнуў сьпявак, поўнячы шклянку.

Піў Бузіла стоячы, задзёршы галаву, і пукаты Бузілаў кадык пры гэтым драпежна варушыўся.

Макаронны сьпявак есьці ня стаў — тыцнуў пару разоў відэльцам ды адсунуў талерку. Потым ён дапіў другую бутэльку — Нінэль Іванаўна здолела выпіць толькі паўшклянкі, — і, падпёршы далоньню падбароддзе, шморгнуў носам.

— У Маскве, пад час гастроляў, у “Метраполі” харчавалася, — у голасе Бузілавым прабіліся трагічныя абертаны, сьпявак усхліпнуў, палез у кішэнь па грошы, — хацеў, відаць, узяць яшчэ піва, — ды Нінэль Іванаўна схапіла яго за руку.

— Рэм Ісаевіч, міленькі, праз гадзіну пачатак, — з гэтымі словамі жанчына накінула сабе на карак цяжкую мужчынскую руку і, гучна тупаючы па падлозе незашпіленымі басаножкамі, пацягнула артыста да выхаду.

Напярэдадні прагону Нінэль Іванаўна так расхвалявалася, што ногі сталі ватнымі і сэрца гатовае было выляцець з грудзіны.

Сьціснуўшы рукамі скроні, яна хадзіла па калідоры і толькі краем вуха пачула, як сьпявак — лёгка і чыста — узяў першую ноту, як, падвысіўшы галасавы рэгістр, знайшоў сугалосьсе з аркестрам, і як апанаваны натхненьнем Лёшка Пісарэвіч пачаў выціскаць з баяну неверагодныя трэмала.

— Хлеба налева, хлеба направа, хлеба на счастье, хлеба на сла-аву! — вырываўся з прачыненых дзьвярэй арганны барытон, і дзяўчыны ў нацыянальных строях, якія таксама блукалі па калідоры й шумна гаманілі, суцішыліся. “Гэта хто так сьпявае?” — гукнула, ні да каго не зьвяртаючыся, адна з дзяўчын. Нінэль Іванаўна ўдыхнула паветра, каб паведаміць, адкуль прыехаў сьпявак, але так і застыла з адкрытым ротам: пабаялася, што разам са словамі з грудзіны вырвецца абамлелае сэрца.

Праз паўгадзіны па калідоры прабег, бліскаючы ў паўзмроку лакіраванымі, па выпадку надзетымі туфлямі, і дзьвюма мутнымі шклянкамі, якія трымаў у руках, Лёшка Пісарэвіч.

— Маэстра! — жартам аклікнула яго Нінэль Іванаўна, але Лёшка прабег міма.

Праз хвілю маэстра ўжо бег у адваротным напрамку, бразгаючы ў такт беганіне памытымі шклянкамі.

— Чаму толькі два прагоны? — гукнула Нінэль Іванаўна.

Лёшка азірнуўся. Вочы ягоныя былі крыху шалёныя.

— Якія прагоны?! Сьпяваем а *prima vista*,* — Лёшка пабег у залу і ўжо на хаду, пераселым ад захапленьня голасам, дадаў: — Які голас! Які дыяпазон!

Ня ведаючы — куды сябе падзець, Нінэль Іванаўна паправіла прычоску, прайшла з канца ў канец калідору, і толькі тады — сьцярожкаю хадою — увайшла ў залу.

Сьпевака нідзе не было бачна. Зьнік некуды і Лёшка Пісарэвіч. Нінэль Іванаўна сьцепанулася, зірнула — ці не адчыненыя дзе вокны, падумаўшы, што сьпявак мог зьбегчы праз адчыненае вакно, ды тут жа ўздыхнула з палёгкай: з дзьвярэй касьцюмернай — невялічкага пакою наўзбоч сцэны — вытыркнулася, а потым зноў зьнікла кудлатая Лёшкава галава.

Пальцы крануліся дзьвярной ручкі і застылі, нерухомыя. У касьцюмернай засьмяяліся, ляпнулі ў далоні, і Лёшка Пісарэвіч захоплена прамовіў: “А ў мяне быў такі выпадак... Гралі “Вугорскі танец” Брамса. Ну справа ідзе да фінальнага акорду, і тут бачу: зрываюся, не хапае меху...” Слухаючы Лёшкаву балбатню, Нінэль Іванаўна стаіла ў куточках вуснаў лагодную ўсьмешку і адышла ад дзьвярэй: не хацела перарываць сяброўскую гутарку, тым больш, што гаворка ішла пра музыку. А калі б яна пастаяла яшчэ пару хвілінаў, дык пачула б, як за

* Адразу, без падрыхтоўкі (лац.).

дзвьярыма бразнুলі шклянкі і Рэм Ісаевіч, крэкнуўшы, голасна вымавіў:
“За Брамса!”

... На імгненне ў зале запанавала ціша — было нават чутна, як цікае наручны гадзіннік, — потым за кулісамі гучна затупалі, і на прасьцяг вырваўся залівісты дзявочы голас:

— “Шумят хлеба”. Музыка Пахмутовой, слова Добронравова. Ісполняе Рэм Бузилло. Озерищенский раённы Дом культуры.

Да горла падступіў халодны камяк, і Нінэль Іванаўна ледзь не задыхнулася ад хваляваньня. У першае імгненне яна не пазнала Рэма: той начасаў на пабіты лоб рэдкую чупрыну і ад таго змяніўся з твару.

Рэм падышоў да мікрафону, артыстычна, адкінуўшы наперад правую нагу, пакланіўся, і сакратар абкаму партыі Раіса Яўлампіеўна Гужава, якая ачольвала журы, уважліва паглядзела на саліста. Саліст, у сваю чаргу, таксама паглядзеў на сакратара абкаму, пры гэтым вочы ягоныя неяк дзіўна акругліліся.

Песьня нарадзілася зьянацку. Спачатку голас гучаў крыху няпэўна, як бы з асьцярогаю, але потым напоўніўся сілаю, слодыччу, непадробнаю жарсьцю; песьня працяла душу, гарачымі дрыжыкамі скаланула цела, і Нінэль Іванаўна, не зважаючы на прысутных, ціха заплакала.

Стою среди хлебов на узенькой меже —
На верность полю присяга-аю!
Хлеба налево, хлеба направо,
Хлеба на счастье, хлеба на сла-аву!

Сакратар абкаму — Нінэль Іванаўна бачыла гэта скрозь сьлёзы — адсунула ўбок вазу з кветкамі, каб лепей бачыць сьпевака, а мясцовы кампазітар Франц Апрышка, які сядзеў з краю стала, уражана страсянуў адвіслай чупрынай.

Нінэль Іванаўна ня чула песьні: яе душылі сьлёзы, слых поўніўся бязладным гудам, і ачулася толькі тады, калі сьпявак, адсьпяваўшы апошні куплет, перайшоў з драматычнага барытону на высокі бас.

Хлебал налево, хлебал направо,
Хлебал на счастье, хлебал на сла-аву...

Франц Апрышка адкінуўся на сьпінку крэсла, стрымана рагатнуў, а сутыкнуўшыся з незадаволеным позіркам Раісы Яўлампіеўны, скурчыўся, дрогкім пальцам паправіў непаслухмяную чупрыну.

— Хлебал налево, хлебал направо, — басіў Рэм Ісаевіч, паказваючы рукамі — як ён хвацка ўпраўляецца з вялізнай лыжкай, і Нінэль Іванаўна, зразумеўшы, што саліст дарэшты п’яны, закрыла твар рукамі.

Зала азвалася воплескамі, і не пасьпелі яны аціхнуць, як дынамікі скалануў знаёмы голас:

— “Земля моя вечная”. Музыка Птичкина, слова Островово. В том же исполнении”.

Пасланец Азярышчанскага РДК засьпяваў так, як не сьпяваў ніколі дагэтуль.

Здравствуй, пора золотая, рассветная,
Красное солнце над речкою синею...

Песьня расла, разьлівалася. У ёй гучала зачараваньне, палёт разняволенай мроі, радасьць стваральнай працы і ўадначас — Нінэль Іванаўна пачула гэта — шчырая крыўда на тое, што яе выканаўцу даводзіцца харчавацца не ў “Метраполі”, а ў бруднай “Чабурэчнай”.

Не перестану влюбляться в заветное,
Не перестану влюбляться в красивое...

Крыўда клекатала ў душы, шукала выйсьця...

Всё, что мне ви-идится, всё, что мне слышится,
Всё, чем живё-отся, и всё, чем мне дышится,
Мне подари-ила земля моя вечная,
Самая до-обряя...

Нінэль Іванаўна заціснула рот, каб не разрыдацца...

...и-и “Чебуречна-я-я” —

выдыхнуў, пасья паўзы, сьпявак, і зала выбухнула здушаным рога-там. Франц Апрышка таксама засьмяяўся, ды тут жа прыкусіў язык.

— Таварышы, ды хто яго выпусьціў на сцэну?... Гэта ж палітычнае блюзьнерства.

Сакратар абкаму казалі яшчэ нешта, але Нінэль Іванаўна не пачула. Выставіўшы наперад рукі, яна выйшла з залы, прайшла, абмацваючы сьцены, па калідоры, потым яе занеслі ў “Кубань”, паклалі на заднім сядзеньні, пырснулі ў твар вады, і яна, ужо непрытомная, паплыла пад гукі рахманінаўскіх сюіт на хвалях забыцьця, і чорнае неба над ейнай галавою асьвятлілі вогнепырскія фейерверкі.

111

Бычкоўскі квінтэт заняў на конкурсе другое месца, атрымаўшы ў якасьці прызу фанернае пано з выяваю Берасьцейскай крэпасці, а Нінэль Іванаўна ўвечары таго ж дня памерла ад інфаркту. Пахавалі яе на радзіме — у горадзе Баравічы Наўгародскай вобласьці.

